

Національно-патріотичне виховання на уроках географії

В патріотичному вихованні учнів на уроках географії важливу роль відіграє вироблення сумлінного, відповідального ставлення до праці, потреба працювати на благо Батьківщини, своєї родини та для себе, виховання поваги до людей праці.

Матеріали статті стануть в пригоді заступникам директорів з навчально-виховної роботи, педагогам-організаторам, вчителям- предметникам.

Ключові слова: патріотичне виховання, краєзнавці, учитель, діти, молоде покоління, Батьківщина, громадянин України.

Вчитель є скульптором, що творить людину майбутнього. З кожним роком навчати та виховувати дітей стає все складніше. Зменшується вплив батьків. Звідусюди на дітей спрямовано потік інформації, на жаль, не завжди позитивної. Все більше ми говоримо про вплив «вуличного середовища». У таких умовах школі відводиться особлива роль [7; 304].

Що стосується предмета, то фізичній і економічній географії належить особливо велика роль у вихованні в учнів патріотизму, гордості за свою Батьківщину, почуттів поваги до інших народів, різних країн. Кожна тема, кожний урок містять політико-виховну інформацію, усвідомлене сприйняття якої учнями сприяє переконаності – кращого місця, ніж рідний дім немає у цілому світі. Патріотичному вихованню сприяє весь процес навчання науки географії. Зокрема, на уроках у 8-му і 9-му класах під час вивчення матеріалу про природу та господарство України відбувається формування почуття приналежності до великого українського народу, яким ми є; гордості і любові до нашої культури і традицій [9; 67], [12].

У позакласній роботі, під час проведення екскурсій, походів, подорожей юних туристів-краєзнавців продовжується вивчення, дослідження рідного краю – вони розширюють світогляд, закріплюють і поглиблюють знання, здобуті на уроці, формують високі моральні якості громадянина України, тут є ще більша можливість ознайомити дітей з історією Батьківщини, її природними скарбами, народними звичаями, традиціями [11; 343], [13].

Мета роботи: структурування знань і виховного процесу, виховання здорової, компетентної особистості – громадянина України – носія національних цінностей, загальнолюдських, наукових, філософських, релігійних надбань, яка живе в гармонії з собою, здатна до самовизначення, самореалізації.

Завдання

1. Навчити здобувати знання самостійно, вміти застосовувати їх для розв'язання пізнавальних і практичних завдань.
2. Сприяти учневі у здобутті комунікативних навичок, тобто здатності працювати у різноманітних групах, виконуючи різні ролі.
3. Розширити коло спілкування дітей, знайомство з різними культурами, різними точками зору на одну проблему.
4. Прищепити учням уміння користуватися дослідницькими прийомами: збирати необхідну інформацію, вміти її аналізувати з різних точок зору, висувати різні гіпотези, вміти робити висновки.
5. Виховання засобами шкільної географії людини-громадянина, людини-патріота, основними рисами якої є національна самосвідомість, почуття любові до своєї Батьківщини, шанобливе ставлення до народних традицій, звичаїв, обрядів, як ланки, що визначає духовну єдність поколінь, почуття громадянської й соціальної відповідальності, бажання поліпшити умови життя в рідній місцевості.

Актуальність

- Науково-педагогічне забезпечення єдності фізичного, духовного й інтелектуального розвитку особистості.
- Утвердження пріоритету національного і як синтез світового досвіду на засадах національно-патріотичного виховання.
- Розвиток почуття відповідальності за збереження національних традицій, звичаїв, культурних надбань.
- Творення індивідуального Я в його духовній автономності і суверенності та в умінні поєднувати особисті інтереси з інтересами держави.

Інноваційне значення

Впровадження ефективних інновацій у традиційну класно-урочну систему – завдання виховання патріотизму школярів реалізуються через метод проектів з використанням краєзнавчих матеріалів. Це передусім пов'язано з тим, що цей метод будується на засадах гуманістичної та дитиноцентристської педагогіки, де у центрі навчального процесу перебуває дитина з її особливостями, інтересами, потребами.

Методи роботи:

- інтегрування елементів національно-патріотичного виховання у зміст сучасних шкільних предметів;
- запровадження навчальних факультативів;
- організація позакласної та позашкільної діяльності в напрямі формування національно-патріотичних цінностей школяра.

У результаті впровадження системи національно-патріотичного виховання **очікується:**

1. У молодого покоління розвинутої патріотичної свідомості і відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про спільне благо, збереження та шанування національної пам'яті.
2. Створення ефективної виховної системи національно-патріотичного виховання молоді.
3. Консолідація зусиль суспільних інституцій у справі виховання підростаючого покоління.

Необхідною умовою втілення Концепції в практику є широке обговорення її положень і завдань, проведення конференцій, круглих столів, семінарів, що будуть актуалізувати визначені питання і поставлені завдання та спонукатимуть до розроблення конкретних заходів з їх реалізації.

На уроках, засобами предмета географії, наявне розкриття взаємозв'язку між людиною і природою, виховання в дитини кращих моральних якостей: патріотизму, дружби, взаємодопомоги, людяності, чуйності, уміння переборювати труднощі і досягати поставленої мети, прагнення бути корисним суспільству, зробити і свій внесок у справу збереження і поліпшення природного оточення. А позакласна, гурткова, туристсько-екскурсійна робота є універсальною формою виховної роботи з патріотичного виховання учнівської молоді, бо може передбачати і поєднувати елементи всіх сторін виховного процесу та добиватися найбільшого результату [1; 138], [10].

Для того, щоб учні знали екологічні проблеми нашої країни, рідного краю, потрібно показувати їм відеоролики про глобальні проблеми та екологічні проблеми, з метою виховання дбайливого ставлення до навколишнього середовища, використовуючи такі форми роботи, як дебати, дискусія, рольові ігри, прес-конференція тощо [4; 24].

В патріотичному вихованні учнів важливу роль відіграє вироблення сумлінного, відповідального ставлення до праці, потреба працювати на благо Батьківщини, своєї родини та для себе, виховання поваги до людей праці. Тому тут доцільно ознайомити учнів з роботою і гірників, і машинобудівельників [8;127].

В роботі практикують метод проектів, де вихованці виконують проекти для отримання більш глибоких знань. Наприклад, у 8 класі це проекти по природних зонах України, по дослідженню рідного краю; у 9 класі це проекти на дослідження українських виробників, споживчого ринку, художніх промислів тощо. Працюючи над своїми проектами, учні розвивають свої здібності і творчу активність, у них виникає самоповага та оптимістичний настрій до життя; вони самостійно та критично мислять; поєднують навчання з творчим пошуком; розвивають організаторські здібності; складають власний план дій у нестандартних ситуаціях. Всі ці якості особливо потрібні молодій людині у майбутньому житті, адже нині в Україні відбувається становлення нової системи освіти, орієнтованої на вихід у світовий освітній простір [2; 48], [6; 303].

Розглянемо урок географії у 8 класі з елементами національно-патріотичного виховання молоді.

Урок географії у 8 класі

Поверхневі води України. Загальна характеристика річок України

Мета: сформувати в учнів знання про загальні гідрографічні особливості території України; про основні річкові басейни України; загальні риси гідрологічного режиму та роботи річок; показати зв'язок гідрологічного режиму річок з кліматичними умовами, підземними водами; навчити аналізувати природні умови басейнів річок, робити висновки про закономірності в розподілі річкового стоку; продовжувати формувати вміння роботи з картографічними джерелами географічної інформації; сприяти розвитку мислення високого порядку та бачення прекрасного; формувати екологічне мислення та патріотичні почуття до краси українських річок.

Тип уроку: урок формування нових знань, вмінь, навичок.

Обладнання: фізична карта України, карта поверхневих вод України, кліматична карта, атлас, підручник, літературні джерела, комп'ютерні презентації, комп'ютер.

Опорні та базові поняття: гідрологія, внутрішні води, поверхневі води, гідрографічні особливості, річкова мережа, річковий басейн, гідрологічний режим, повінь, паводок, межень, річний стік, падіння річки, похил річки, базис ерозії, твердий стік.

Географічна номенклатура: Чорне море, Азовське море, Балтійське море; річки: Дніпро, Дунай, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець, Прип'ять, Десна, Тетерів, Ірпінь, Росава, Трубіж, Сула, Псел, Оріль, Самара, Інгулець, Чорна Тиса, Біла Тиса, Ріка, Теремля, Боржава, Прут, Стрий, Свіча, Лімниця, Серет, Збруч, Смотрич, Дохна, Савранка, Кодима, Соб, Синюха, Інгул, Салгир, Біюк Карасу.

Епіграф до уроку: «Ріка моя, життя моє... Люблю я воду твою ласкаву, животворну. І береги твої чисті, і всіх людей, що трудяться, живучи на твоїх берегах. Кланяюсь тобі за ласку, за багатство, що дала ти моему серцю. За те, що, дивлячись на тебе, стаю я добрим, людяним і щасливим, що можу любити тебе все життя, ріка моя, душа мого народу».

О. Довженко

Хід уроку

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

Вітання учнів, емоційне налаштування учнів на урок.

Звучить спокійна музика, де чути журчання води, вчитель говорить.

Учитель. Уявіть собі, що стоїте на березі гірської річки. Хоча б такої (показую слайд №1). Чи чуєте, як дзюрчить чиста гірська річка літнього гарного дня, несучи свої прохолодні води? Чуєте? Отже, ви чуєте як співає річка. І що нагадує вам цей спів? Можливо, ця музика нагадує трелі цимбалів. А вранці над водами стоять сизі тумани. На берегах ще дрімують смерічки чи зеленокосі верби. Виблискують в перших променях сонця крапельки срібної роси... Гарно кругом. Правда? Так і хочеться помилуватись цією красою, злитися з нею, бо ця краса полонить серце, манить душу. І хочеться, щоб ця стара-стара казка, яку за велінням Бога створила сама матінка природа, жила завжди. Що для цього треба? Зовсім мало: зберегти її.

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

– Вода – найцінніший мінерал Землі. Вона – основа існування будь-якої форми життя. В цілому Україна достатньо забезпечена водами, особливо поверхневими.

- Які води відносяться до поверхневих?

(Робота з картою «Внутрішні води України»)

1. На якій території України густа річкова сітка?

2. Де багато боліт та озер?

– Чому саме так розподіляються поверхневі води по території України ми зможемо пояснити після вивчення теми.

Оголошення теми та мети уроку.

– Сьогодні на уроці ви вивчите складові елементи поверхневих вод України, особливості живлення річок, дізнаєтесь, як розраховуються похил і падіння річки, витрати води; зможете пояснити відмінність режиму рівнинних і гірських річок, а також те, як рельєф, ґрунти, кількість опадів і випаровування, діяльність людини впливають на річковий стік.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Метод «Мікрофон».

- Що таке море?
- Що таке озеро?
- Що таке річка?
- Що таке витік?
- Що таке гирло?
- Що таке русло річки?
- Що таке річковий басейн?

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Учитель. Загальна характеристика водних ресурсів України.

Внутрішні води поширені по території України залежно від клімату, геологічної будови та діяльності людини. Поверхневі води України — це її річки, озера, болота, штучні водойми. Разом із підземними водами вони складають водні ресурси України; запаси вод, які можуть бути використані в господарстві і для потреб населення, називають *водними ресурсами*. Водні ресурси використовують для водозабезпечення населених пунктів, зрошення полів, як джерела електроенергії, у промислових цілях, для відпочинку. Великі річки використовуються в судноплаванні, на них побудовані великі водосховища, у яких зосереджені значні біологічні ресурси. У посушливих районах побудовані системи зрошувальних каналів.

Учитель.

–Тече вода, тече бистра вода,
А куди не знає.
Поміж гори в світ широкий
Тече, не вертає, —

співається у відомій українській пісні.

–Подивіться на карту України. Вона вся вкрита синіми лініями, які означають річки. На Україні їх багато, згідно з «Каталогом річок України», по її території протікає близько 71 тисячі великих і маленьких річок. На 1 кв. км території припадає 250 метрів річок.

Річки використовуються практично у всіх сферах життя людини, тож не дивно, що життя наших предків було здавна пов'язане з річками. Це знайшло своє відображення і в піснях, і у звичаях нашого народу.

• Назвіть українські пісні про річки («Водограй», «Черемош», «Рече та стогне Дніпр широкий», «Там, де Ятрань круто в'ється»).

Учень читає вірш «Рече та стогне Дніпр широкий».

А які звичаї та обряди, що пов'язані з річками, ви знаєте? (Водохреща, Івана Купала).

- А чи знаєте ви, що річки України дуже різні і дуже цікаві? Наприклад:
 - ✓ Найповноводніша річка України — Дніпро. Він же має найбільший річковий басейн, найбільший об'єм стоку і найбільшу дельту.
 - ✓ Найглибшою рікою України є річка Прут (місцями глибина становить 10 метрів).
 - ✓ Найкоротшою річкою України є річка Отуз завдовжки 4,5 км.
 - ✓ Річка Слепа Турія, що на Волині, не має гирла, тобто нікуди не впадає.
 - ✓ Найкоротша назва українських річок складається з двох літер — річки Уж та Уг, а найдовша назва річки має 27 літер — це Перший Куяльник Кучурганський в Одеській області.
- ❖ **Робота з комп'ютерною презентацією**
 - Чим відрізняється характер течії цих річок?
 - По якій місцевості вони протікають?
 - Які за характером течії бувають річки?
 - Чи можна стверджувати, що в будь-який проміжок часу водний стік певної річки однаковий?
 - Доведіть, що водний стік річки в різні проміжки часу не однаковий.
- ❖ **Прийом «Встанови відповідність» (на дошці схема)**

Учні виконують в зошиті

Похил річки

називається перевищення її витoku над гирлом, виражене в метрах.

Падінням річки

називається відношення її падіння (у сантиметрах) до довжини річки

Витрата води

процес розмивання та знесення гірських порід

Водна ерозія

це об'єм води, який протікає за певний час через поперечний переріз річки і визначається в м³/с

$$Q = FV$$

Учитель. Якщо річка за довгий час поглибила своє русло настільки, що під час повені вже не може затопити раніше утворену заплаву, вона починає розробляти нову заплаву — нижчу, а верхня заплава перетворюється на терасу. Така робота не може тривати довічно, бо зниження заплав обмежено рівнем водойми, до якої річка впадає. Цей рівень називається *базисом ерозії*. Із плином часу базис ерозії може підвищуватися чи знижуватися. Від чого це залежить? Від багатьох чинників, але в першу чергу від тектонічних рухів та твердого стоку.

Твердий стік — це ті частки зруйнованих річкою гірських порід, які переносяться з її водою. Твердий стік можуть виражати масою або об'ємом матеріалу, який річка перенесла за певний період — сезон, рік та ін. Великий об'єм твердого стоку може підвищити базис ерозії, а велике випаровування або нераціональне використання водних ресурсів — знизити.

❖ **Робота з картою**

- ✓ Басейн якої річки займає найбільшу площу поверхні України?
- ✓ В якому напрямку протікає більшість річок?

- ✓ Яка з річок тече в протилежному напрямку?
- ✓ Визначте, які з річок найбільш повноводні?
- ✓ Яка середня густина річкової мережі?
- ✓ До басейну яких морів відноситься більшість річок України?
- ✓ Яка з річок відноситься до басейну Балтійського моря?
- ✓ До басейну якого океану відносяться всі річки України?
- ✓ Де ще в атласі ми можемо отримати інформацію про річки України?
- ✓ А які річки нашої місцевості ви знаєте? (Учні називають).

Повідомлення учениці «Річки Андрушівського району».

❖ **Робота з комп'ютерною презентацією за темою «Брутальне ставлення до природи»**

Бесіда

- ✓ Які екологічні проблеми сучасних річок ви можете визначити?
- ✓ До чого спричиняє фізичне забруднення (хіміко-біологічне, теплове)?

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

❖ **Завдання 1**

1. Показати на карті найбільші річки України.
2. До яких басейнів належать річки України?
3. Як розподіляються по території ?
4. Закінчіть речення, що характеризують річки України:
 - Для більшості характерна повінь... .
 - Переважне живлення... .
 - Найбільший річний стік має ріка... .

❖ **Завдання 2**

Практична робота № 4 «Позначення на контурній карті річок, озер, водосховищ, каналів, боліт. Аналіз забезпеченості водними ресурсами різних територій України».

- Позначте на контурній карті найбільші річки України та межі їхніх басейнів.

❖ **Завдання 3.** З'ясувати за текстом підручника особливості гідрографічних характеристик річок України (заповнити таблицю):

	Рівнинна річка	Гірська річка Карпат	Гірська річка Криму
Характер течії			
Живлення			
Річний стік			
Падіння та похил			
Робота річки			

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

1. Заключне слово.

- Поверхневі води України — це її річки, озера, болота, штучні водойми. Разом із підземними водами вони складають водні ресурси України.
- Більшість великих річок України є рівнинними та мають переважно снігове живлення.
- Характеристика річок складається з багатьох показників, знання яких сприяє раціональному використанню їх водних запасів.

2. Аргументація оцінок.

Домашнє завдання: опрацювати відповідний параграф у підручнику, підготувати повідомлення про річку України чи нашої місцевості.

Висновок

На уроці географії кожна дитина має можливість розвитку своїх здібностей, фантазії, смаку. Тобто хоч на мить учень може стати мандрівником, побувавши в уявній науковій експедиції до певної природної зони чи ландшафтів України, що існували в геологічному минулому, чи до заповідних українських об'єктів і скласти звіт експедиції про свої відчуття, враження, доповнити їх власними малюнками чи фотографіями. Знайомлячи учнів з господарством нашої країни, завжди звертаю увагу на місце нашої країни в світі, на наші національні енергетичні ресурси, на працьовитість нашого народу. Завжди закликаю учнів та їхні родини користуватися та вживати вітчизняну продукцію, таким чином підтримати нашого виробника і звільнити український ринок від неякісної імпоротної дешевої продукції [3; 28], [5; 92].

Хтось дорікне, – про яке патріотичне виховання можна говорити в наш час, коли поряд неправда, гроші ціняться більше за слово, масово розвинена невихованість та інше. Але для нашого колективу зміст патріотизму полягає в тому, щоб дитина не примусово, а з власної ініціативи виявила бажання взяти участь у заході, попрацювати на пришкольній ділянці, в межах села, відвідати ветерана, допомогти батькам навести лад у дворі тощо.

Сьогодні, в наш такий бурхливий час, коли ми за турботами не помічаємо один одного, варто замислитися про своє коріння, звернутися до вікових народних звичаїв, традицій, адже ніщо просто так не створювалося, у всьому закладено певний зміст.

Література

1. Іванчук М.Г. Міжособистісна взаємодія в умовах інтегрованого підходу до навчання // М.Г. Іванчук.// Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Науково-методичний журнал. – К., 2004. – Вип. II. – С. 138–145.
2. Носенко Е.Л. Картина світу як інтегруючий фактор у змісті освіти / Е.Л. Носенко. // Гуманітарні науки. – 2001.– № 2. – С.48–59.
3. Пушкарьова Т. Інтеграція природничо-наукових знань учнів 5–6 класів під час викладання курсу «Навколишній світ» //Т. Пушкарьова. Фізика та астрономія в школі. – 2002. – №4. – С.26–28.
4. Степанюк А.В. Інтеграція природничих дисциплін у школі / А.В. Степанюк.// Педагогіка і психологія. – 1996.– № 1. – С.18 –24.
5. Горбатенко І.Ю. Основи наукових досліджень / І. Ю. Горбатенко.–Херсон, 2001. – С.–92.
6. Баранский Н.Н. Методика преподавания экономической географии.– М.: Просвещение, 1990. – 303 с.
7. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Книга вчителя географії: Довід. метод. видання / Упоряд. Н.В. Бескова, В.М. Проценко. – Харків:ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – 304 с.
8. Інноваційні технології в роботі вчителя географії / Уклад. Науменко Є. І. — Х.: вид. група «Основа», 2011. — 127 [1] с. — (Б-ка журн. «Географія». Вип. 9 (93).
9. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. – В кн.: «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: К.І.С. , 2004. – С. 67–70.
10. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392).
11. Методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2014/2015 н.р. у загальноосвітніх навчальних закладах (Лист МОН України від 01.07.2014 р № 1/9– 343 с.).
12. Савлук Г. І. Реалізація компетентнісного підходу до навчання на уроках географії шляхом використання новітніх освітніх технологій та педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського .
13. Хлань Л. М. Методичні рекомендації щодо викладання географії у 2009–2010 навчальному році [Електронний ресурс].